

Artikkel „Eestimaalane ja tema usk sotsioloogi pilgu läbi” on katse kirjeldada sotsioloogiliselt, (1) millised on olnud muutused suhtumises usku möödunud paarikümne aasta jooksul Eestis¹ ja (2) mis on otsustavaks nende suhtumiste seosel usuga ning kuivõrd suurt rolli mängivad selles inimeste eetilised seisukohad ja/või käitumuslikud tavad. Ühtlasi püüan määratleda, kuidas ja miks inimesed identifitseerivad ennast skaalal usklikest kuni veendunud ateistini.

Vastuseid püstitatud küsimustele otsin ainult inimese ja usu vahekorda käsitlevatest sotsioloogiliste uuringute tulemustest. Andmete analüüsimisel on aluseks võetud kaks printsiipi, mille rakendamisel saab teha suurema üldistusastmega järeldusi: (1) trendiuuringud, mis võimaldavad määratleda, kuidas on Eestimaa elanike jaoks muutunud suhtumised usku möödunud paarikümne aasta vältel ehk kirjeldada arengusuundi; (2) statistilise analüüsi erinevad meetodid, mida kasutades saab väljuda tavapärasest üksiktunnuste ja nähtuste analüüsist ning jõuda üldistatud suhtumiste tüüpideni, mis kirjeldavad inimesi mitte ainult läbi suhtumiste üksiknähtustesse, vaid läbi suhtumise paljudesse tunnustesse. Viimati nimetatud meetod võimaldab välja tuua kompleksseid hoiakute tüüpe, mis ühiskonna mõistmisel osutuvad produktiivsemaks kui kitsad väljavõttelised käsitlused.

Analüüsitav materjal pärineb viie sotsioloogilise uuringu andmestikest. Trendiküsimuste käsitlemisel toetutakse kolmele rahvusvahelisele uuringule: „Maailma väärtused 1990” (WVR 1990)²; „Euroopa väärtused 1999” (EVS 1999)³; „Euroopa väärtused 2008” (EVS2008)⁴. Edaspidi kasutatakse nendele kolmele uuringule üheskoos viidates lühendit EVS. Ülejäänud küsimuste analüüsimisel toetutakse uuringule „Elust, usust ja usuelust 2010” (EUU 2010).⁵ Ülevaates on kasutatud samuti andmestikku uuringust „Uus vaimsus 2010” (UV 2010)⁶.

¹ Sama teemat pisut teisest vaatenurgast käsitlevad ka Raigo Liiman ja Tarmo Tuisk käesoleva kogumiku artiklis „Eestimaalaste hoiakute muutused usu- ja moraaliküsimustes 1990–2010”.

² „World Values Research 1990” (WVR 1990). Valim 1000 inimest; uuringu viis läbi Sotsiaal- ja turu-uuringute firma OÜ Saar Poll. Vt internetis http://www.worldvaluessurvey.org/index_paperseries

³ „European Values Study 1999” (EVS 1999). Valim 1000 inimest; uuringu viis läbi Sotsiaal- ja turu-uuringute firma OÜ Saar Poll. Vt internetis <http://www.europeanvaluesstudy.eu/>

⁴ „European Values Study 2008” (EVS 2008). Valim 1500 inimest; uuringu viis läbi Sotsiaal- ja turu-uuringute firma OÜ Saar Poll. Vt internetis <http://www.europeanvaluesstudy.eu/>

⁵ „Elust, usust ja usuelust 2010” (EUU 2010). Valim 1009 inimest (sama valim UV 2010); uuringu koostas Eesti Kirikute Nõukogu ja viis läbi Sotsiaal- ja turu-uuringute firma OÜ Saar Poll. Andmestikku säilitatakse Eesti Kirikute Nõukogu arhiivis.

⁶ „Uus vaimsus 2010” (UV 2010). Valim 1009 inimest (sama valim EUU 2010); uuringu koostas Lea Altnurme ja viis läbi Sotsiaal- ja turu-uuringute firma OÜ Saar Poll. Uuringu teostamist toetas Euroopa Liit läbi Euroopa Regionaalarengu Fondi (Kultuuriteooria tippkeskus). Andmestikku säilitab koostaja.

Identsete küsimuste puhul on mainitud uuringute tulemused reeglina võrreldavad. Trendiuuringute (EVS) ja teiste käsitletavate uuringute (EUV 2010 ja UV 2010) tulemused võivad ka täpselt identsete küsimuste puhul erineda. Seda põhjustab kõige enam nende uuringute valimite erinevus. EVS uuringute uurimisobjektideks on 18-aastased ja vanemad inimesed, EUV 2010 ja UV 2010 uuringutes (aga ka varasemates Eesti Kirikute Nõukogu uuringutes)⁷ küsitletakse Eestimaa elanikkonda vanuses 15–74 aastat. Religiooniteemaliste uuringute puhul võib antud asjaolu osutada väga oluliseks faktoriks, mis mõjustab uuringute tulemusi. Loomulikult mängib erinevate uuringute küsitlustulemustes rolli mitte ainult küsimuste sõnastus, vaid sageli ka kontekst, milles küsimus on esitatud. Minu ligi neljakümneaastane uurimispraktika on näidanud, et mõnikord piisab väliselt peaaegu märkamatu erinevusest küsimuse sõnastuses või kontekstis, et teha kahe erineva küsimuse vastused sotsioloogilises plaanis võrreldamatuteks. Seda asjaolu silmas pidades tuleks käesolevas artiklis toodud tulemusi ka käsitleda.

I. Religiooni roll läbi viimase kahe aastakümne

50

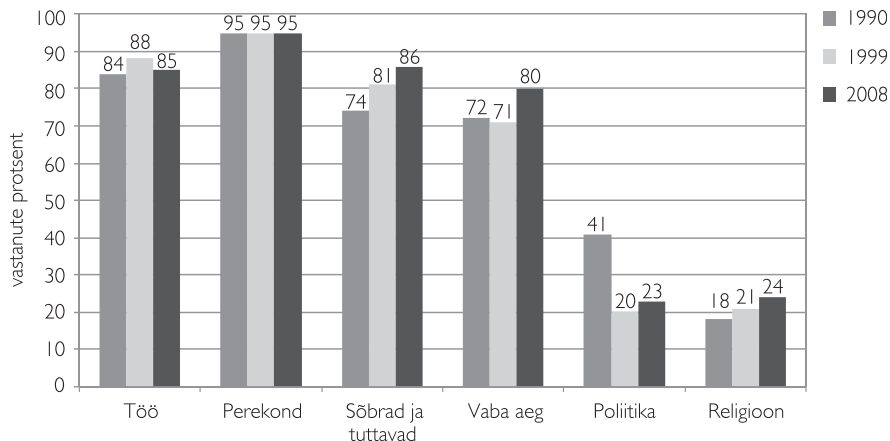
Religiooni rolli muutumist möödunud kahekümne aasta jooksul näitavad kujuvalt EVS uuringute tulemused. Lisaks hinnangule, kui tähtsaks peavad inimesed religiooni oma elus, on võimalik analüüsida religiooni rolli muutumist läbi mõne olulise sotsiaal-demograafilise tunnuse, nagu rahvus, haridus ja vanus. Kuivõrd tähtsaks on siis Eestimaa inimesed pidanud religiooni oma elus viimase 20 aasta jooksul võrreldes teiste eluvaldkondadega? (Joonis 1)

Jättes kõrvale teised eluvaldkonnad, võib kindlalt väita, et taasiseseisvunud Eestis on võrreldes nõukogude perioodiga religiooni tähtsus inimeste elus järjest kasvanud. See ei ole küll väga kõrge näitaja, kuid tuleb arvestada ka nõukogude korra ajal Eestis valitsenud äärmiselt usuvaenulikku situatsiooni. Sellelt baasilt on ühe põlvkonna jooksul tõusnud Eestis usku oma elus tähtsaks pidavate inimeste arv ühe neljandikuni.

Milliseid elanikkonnagruppe on selline arengutrend puudutanud rohkem, keda vähem? Võrreldes eestlasi ja muust rahvustest inimesi võib tõdeda, et eestlaste seas ei ole selle perioodi jooksul olulisi muutusi toimunud (Joonis 2 ja Joonis 3).

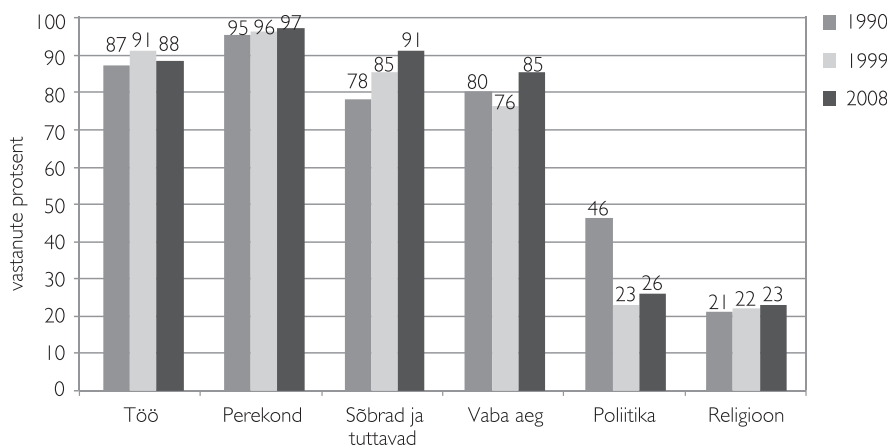
Muust rahvusest elanikud on aga möödunud kahe kümnendi jooksul hakanud religiooni kõrgemalt väärtustama, kusjuures kasv on olnud kaks korda.

⁷ Ülevaateks kõikidest Eesti Kirikute Nõukogu religioonisotsioloogilistest uurigutest vt käesolevas kogumikus Liina Kilemiti artiklit „Sotsioloogilised uuringud Eesti Kirikute Nõukogus 1995–2010”.

Joonis 1

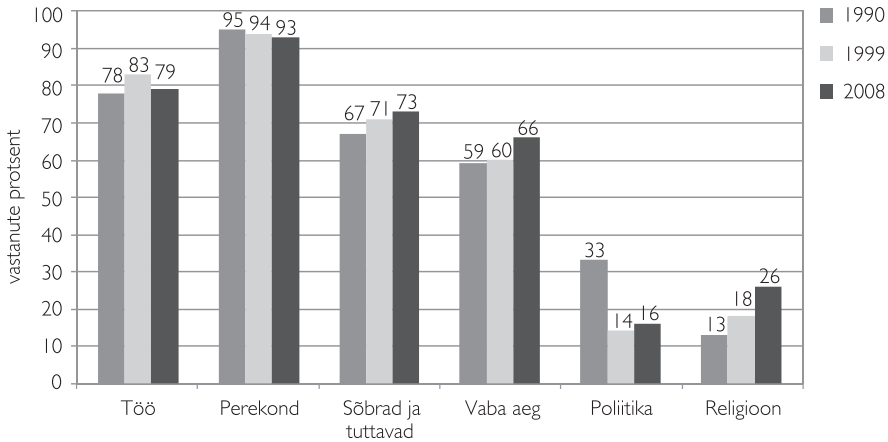
„Palun öelge iga järgneva nähtuse kohta, kui tähtis on see Teie elus.”⁸ Nende vastajate protsent, kes vastasid „väga tähtis” või „üsna tähtis”. WVR 1990, EVS 1999, EVS 2008.

Joonis 2

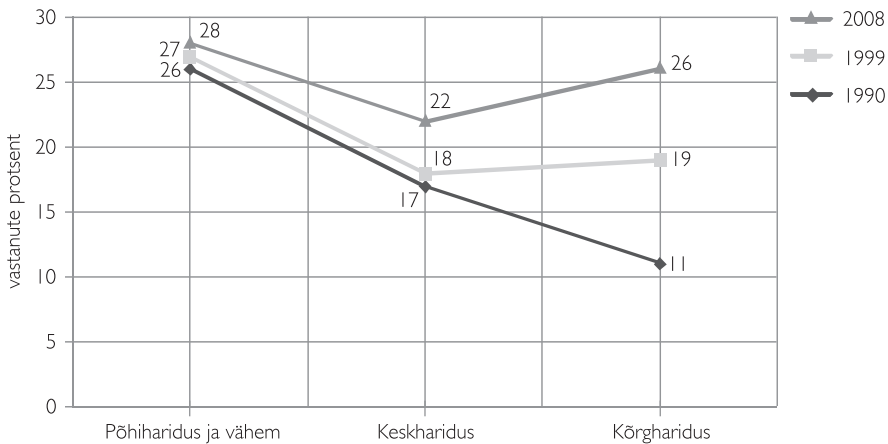
„Palun öelge iga järgneva nähtuse kohta, kui tähtis on see Teie elus.” Nende eestlastest vastajate protsent, kes vastasid „väga tähtis” või „üsna tähtis”. WVR 1990, EVS 1999, EVS 2008.

⁸ „Please say, for each of the following, how important it is in your life. Work; Family; Friends, acquaintances; Leisure time; Politics; Religion.” Vastusevariandid: (1) Very important, (2) Quite important, (3) Not very important, (4) Not at all important, (5) Don't know (DK).

Joonis 3

„Palun öelge iga järgneva nähtuse kohta, kui tähtis on see Teie elus.” Nende muust rahvusest vastajate protsent, kes vastasid „väga tähtis” või „üsna tähtis”. WVR 1990, EVS 1999, EVS 2008.

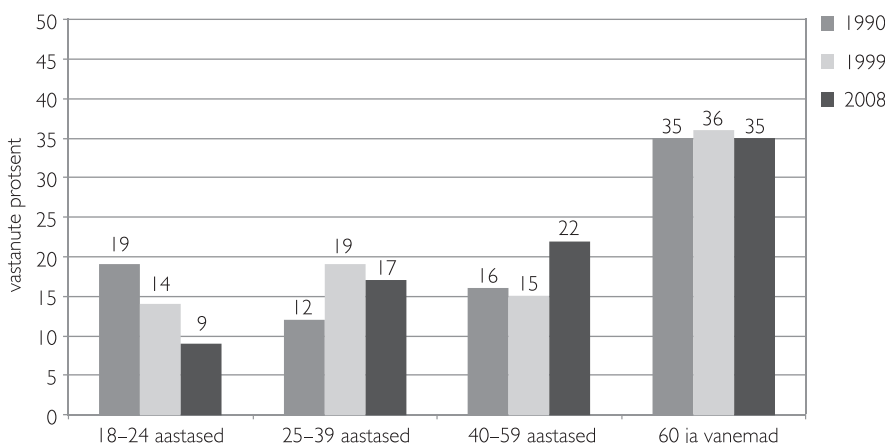

Joonis 4

„Palun öelge iga järgneva nähtuse kohta, kui tähtis on see Teie elus. Religioon.” Nende vastajate protsent, kes vastasid „väga tähtis” või „üsna tähtis”; võrdlus vastajate hariduse lõikes. WVR 1990, EVS 1999, EVS 2008.

Olulised muudatused suhtumises religiooni rolli oma elus on toimunud erinevates haridusgruppides (Joonis 4). Eranditult kõigis haridusgruppides on viimase kahe kümnendi jooksul suurenenud religiooni tähtsus inimeste elus, kuid siiski mitte võrdselt. Religiooni rolli on kõige rohkem hakanud väärtustama kõrgema haridusega inimesed – kasv ligi 2,4 korda. Madalama haridusega inimeste seas religiooni tähtsus on aga minimaalselt kasvanud.

Väga oluliseks tunnuseks, mis võimaldab pisut ka tulevikku prognoosida, on erinevate vanusegruppide religiooni suhtumise muutumine (Joonis 5). Küsitluste tulemused näitavad, et möödunud 20 aasta jooksul ei ole üle 60-aastaste inimeste seas suhtumises religiooni tähtsusesse nende elus mitte mingeid muudatusi toimunud. 40–59-aastaste hulgas on aga aset leidnud tugev religiooni tähtsustamine oma elus. 20–39-aastaste seas on religioon vaadeldud perioodil tähtsustunud, kuid aastal 2008 positsioon pisut nõrgenes. Mis puudutab aga noori vanuses 18–24, siis selles vanusegrupis on religiooni tähtsus noorte elus vähenenud kaks korda. See on väga tõsine muutus, mis vajab eraldi uuringut selgitamiseks, mis on selle fenomeni põhjustanud.⁹

Joonis 5

„Palun öelge iga järgneva nähtuse kohta, kui tähtis on see Teie elus. Religioon.” Nende vastajate protsent, kes vastasid „väga tähtis” või „üsna tähtis”; võrdlus vastajate vanuse lõikes. WVR 1990, EVS 1999, EVS 2008.

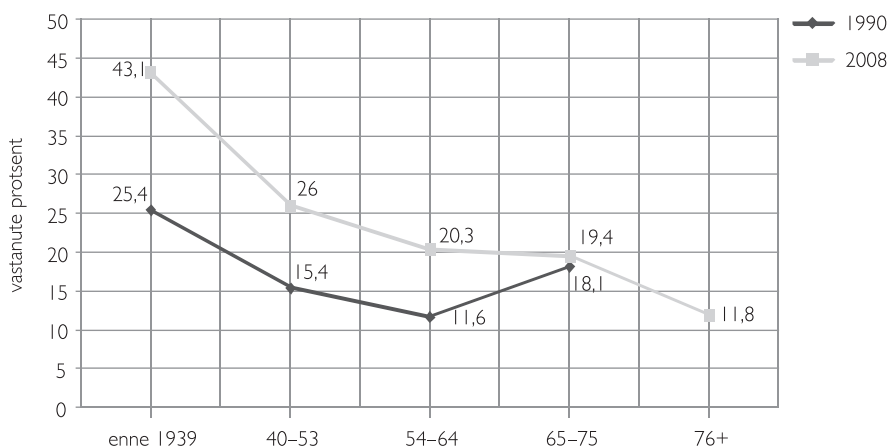
Nagu Joonisest 5 nähtub, on inimeste suhtumised religiooni tähtsusesse vanusegrupiti erinevatel ajaperioodidel läbi teinud mõned olulised muutused. Selle kõrval on aga põhjust küsida, kas need muutused on aset leidnud ka põlvkonnasiseselt. Säärane küsimusepüstitus aitab vastata, kas ühiskonna üldine õhustik on mõjutanud põlvkondi ühetaoliselt või on osa põlvkondi olnud rohkem või vähem mõjutatud. Määratlesin antud analüüsi jaoks viis põlvkonda:

1. Põlvkond, kes sündis enne Teist maailmasõda ning enne Eesti okupeerimist. Viimaseks sünniaastaks, mis sellesse kategooriasse mahtus, oli aasta 1939.
2. Põlvkond, kes sündis ajavahemikus 1940–1953.
3. Põlvkond, kes sündis ajavahemikus 1954–1964.
4. Põlvkond, kes sündis ajavahemikus 1965–1975.
5. Põlvkond, kes sündis aastal 1976 või hiljem.

⁹ Noorte eestimaalaste hoiakute kohta vt käesolevas kogumikus Olga Schihalejevi artiklit „Noorte eestimaalaste ja eurooplaste hoiakud religiooni suhtes”.

Kindlasti on erinevate põlvkondade sotsialiseerimise tegurite mõju olnud erinev, aga seda temaatikat ma käesolevas artiklis ei käsitle. Ent see ei takista täitmast minu eesmärki, milleks oli luua selline põlvkondade periodiseering, mis püüaks arvestada eelkõige ajaloolisi tegureid. Teisalt lähtusin lisatingimusest, mille järgi erinevad põlvkondade kohordid oleksid enam-vähem võrdse suurusega.

Andmete analüüs põlvkondade lõikes (Joonis 6) näitas, et see mängib veelgi olulisemat rolli inimeste suhtumises religiooni tähtsusesse nende elus kui ealine tunnus (Joonis 5). Möödunud 20 aasta jooksul on kõige vanema põlvkonna jaoks teiste põlvkondadega võrreldes religioon muutunud märksa olulisemaks nende elus. Mida noorema põlvkonnaga on tegu, seda väiksemaks on muutunud religiooni tähtsuse tõus nende inimeste elus.

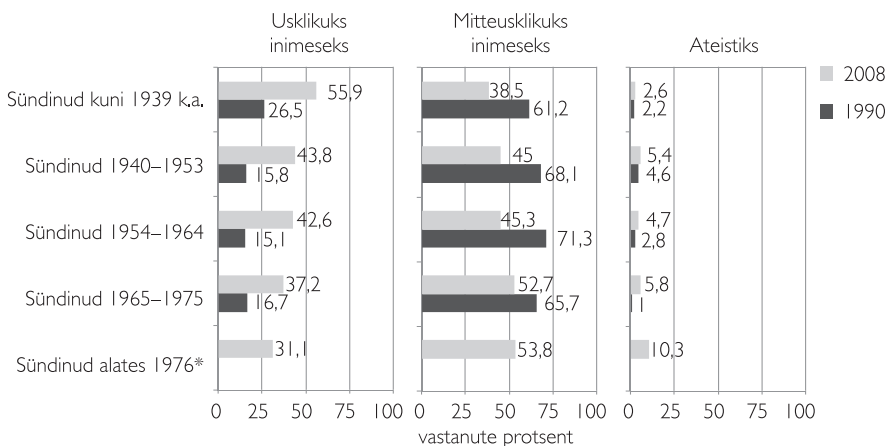
Joonis 6

„Palun öelge iga järgneva nähtuse kohta, kui tähtis on see Teie elus. Religioon.” Nende vastajate protsent, kes vastasid „väga tähtis” või „üsna tähtis”; võrdlus põlvkondade lõikes. WVR 1990, EVS 2008. Kõige noorema põlvkonna (sündinud alates 1976) võrdlus 1990. aasta uuringus puudub, sest seda gruppi ei olnud antud uuringus valimis.

Eelnevad joonised näitasid inimeste hinnanguid, kui tähtsaks nad peavad religiooni oma elus. EVS uuringutes on aga alati uuritud ka küsimust, kas inimesed peavad ennast usklikuks või mitte. Joonis 7 demonstreeribki, kuidas on põlvkonniti muutunud inimeste hinnang enda usklikkusse. Küsitlustulemused näitavad, et kõikide põlvkondade puhul (välja arvatud põlvkond, mille kohta puuduvad võrdlusandmed) võib kõnelda end usklikuks pidavate inimeste arvu kasvust. Kõige suurem kasv on aset leidnud inimeste puhul, kes on sündinud ajavahemikus 1940–1964. Seal on kasv olnud keskmiselt 2,8 korda. Noorimas ja vanimas põlvkonnas on kasv olnud mõnevõrra väiksem: keskmiselt 2,1 korda.

Trendiuuringud on ilmselgelt näidanud, et religioon on aastatel 1990–2008

hakanud inimeste elus mängima suuremat rolli ja inimesed on hakanud ennast enam usklikuks pidama. Seepärast ei tasu alahinnata religiooni rolli Eesti elu erinevates aspektides. Eestis ei eksisteeri ühtki teist ühiskondlikku organisatsiooni (kui kultuuriorganisatsioonid välja jätta), mille liikmeskond oleks sedavõrd suur kui kirikul. Kui jätta kõrvale vabatahtlik töö spordis, siis teevad inimesed kõige rohkem vabatahtlikku tööd just religioosete organisatsioonide jaoks.

Joonis 7

„Sõltumata sellest, kas Te käite kirikus, kas Te peate end...”¹⁰ Kõikide vastajate protsent; võrdlus põlvkondade lõikes. WVR 1990, EVS 2008. Kõige noorema põlvkonna (sündinud alates 1976) võrdlus 1990. aasta uuringus puudub, sest seda gruppi ei olnud antud uuringu valimis.

Ehkki kirikus käimise kogemus ei ole veel inimese religioossuse vältimatu tingimus, vaataksin ühe näitena siiski selle esinemissagedust. EVS 2008 tulemused näitavad, et kui inimesed olid 12-aastased, siis käis neist kirikus aasta jooksul vähemalt ühe korra 31%. Aastal 2008 käis täiskasvanuna ühe aasta jooksul kirikus 45%. Kiriklik teenistus on inimeste jaoks tähtis eelkõige surmade (63%), sündide (52%) ja abiellumise puhul (49%).¹¹

EVS 2008 tulemuste kohaselt saab 35% inimestest religioonist kindlustunde. Tervelt 41% inimestest võtab korraks aja maha, et palvetada või mediteerida. Kui kõrvale jätta kultuurisfäär, siis Eestis ei ole ühtki teist institutsiooni, millel oleks sedavõrd suur roll inimestele, olgu see siis kas otsene või kaudne.

¹⁰ „Independently of whether you go to church or not, would you say you are: (1) A religious person; (2) Not a religious person; (3) A convinced atheist; (4) DK.”

¹¹ Jumalateenistustel osalemise motive ja aktiivsust EUU 2010 tulemuste põhjal käsitlevad Liina Kilemit ja Anu Rentel käesoleva kogumiku artiklis „Eestimaalaste ootused kirikule”.

2. Usu rollist Eestis aastal 2010

EUU 2010 uuring käsitleb detailsemalt usu rolli Eesti ühiskonnas. Selle uuringu tulemuste järgi kuulub kogudusse või usuliikumisse 16,3% vastanutest¹² ja 39,7% peab end usklikuks või usu poole kalduvaks inimeseks. EUU 2010 kohaselt on 33,3% usu suhtes ükskõiksed ning 23,2% peab end kas veendunud ateistiks või siis ateismi poole kalduvaks. Kõikidest vastanutest 3,8% ei oska ennast usklik-ateist skaalal määratleda.¹³ Andmestikust nähtub, et koguduseliikmete ning end usklikuks või usu poole kalduvaks pidavate inimeste arvus on väga suur erinevus.

Samas on Eestis 40,5% neid inimesi, kes väidavad, et nad ei poolda ühtki religiooni ja kirikut, neil on oma usk.¹⁴ Oma usu omajatest on 20% ikkagi mõne koguduse liikmed ja 10% peab ennast pigem ateistideks. Kes on siis need inimesed, kes väidavad, et neil on oma usk?¹⁵

Sotsiaal-demograafiliste tunnuste lõigetest võib välja lugeda, et neid on praktiliselt võrdselt nii meeste kui naiste, eestlaste ja mitte-eestlaste seas, erinevates vanusegruppides, erinevates regioonides, erineva sissetulekuga inimeste hulgas. Kuuluvus antud gruppi sõltub mõnevõrra inimeste haridustasemest – madalama haridustasemega inimeste seas on seda väidet kinnitamas rohkem inimesi.

56 Selles võrdlemisi segases kontekstis on väga keerukas määratleda, kui palju on Eestis usklikke inimesi. Mida tähendab selles kontekstis „olla usklik”? Milline on end usklikuks pidava eestimaalase usk? Keda pidada usklikuks inimeseks? Kas seda, kes käib sageli kirikus (kas jumalateenistuse ajal või väljaspool seda); loeb sageli Piiblit; palvetab ka väljaspool kirikut? Küsitluse tulemused näitavad sedagi, et need käitumistavad ei pruugi olla kindlaks mõõdupuuks, mis määratleb inimese usklikkuse määra, täpsemalt – need käitumised ei diferentseeri selgelt suhtumisi religiooni ja eetika ning moraali küsimustes.¹⁶

Vaadakem veel pisut „oma usu” ja „institutsionaalse usu” küsimust. Neist, kes ei kuulu kogudustesse, omab n-ö oma usku 44,5% küsitletutest. Nendest inimestest, kes peavad end usklikuks, leidub 36,3% inimesi, kes on seisukohal, et nad ei poolda ühtki religiooni, neil on oma usk. Nende seas, kes defineerivad ennast usu suhtes ükskõiksenä, leidub 44,6% ja ateistide seas 42,5% inimesi, kes väidavad endal olevat religioonidest sõltumatu oma usk.

EUU 2010 andmestik näitab, et kogudusse kuulumine on tugevaim tegur, mis vähendab nn oma usku omavate inimeste arvukust. Veidi mõjustab ka inimese enese määratlemine usklik-ateist skaalal. Nende seas, kes määratlevad

¹² EUU 2010, küsimus K25.

¹³ EUU 2010, küsimus K27. Selle küsimuse tulemused on käesolevas kogumikus graafiliselt kujutatud näites lk 179 Joonis 9 ja lk 234 Joonis 4, aga ka kogumiku lisa, lk 298.

¹⁴ EUU 2010, küsimus K23Q.

¹⁵ „Oma usu” ehk individuaalse religioossuse küsimusi lahkab Lea Altnurme käesoleva kogumiku artiklis „Mida võiks kirik teada eestimaalase individuaalsest religioossusest”.

¹⁶ Moraalikäsimusi ja nende seotust religioossete hoiakutega käsitleb Annika Laats käesoleva kogumiku artiklis „Eestimaalase moraal ning selle seosed tema religioossete hoiakutega”.

ennast usklikuna, on n-ö oma usu omajate arv pisut väiksem kui nende seas, kes on usu suhtes ükskõiksed või siis kalduvad olema ateistid. Kokkuvõtvast võib öelda, et inimeste arv, kes on seotud kas institutsionaalse usuga (kirikuga) või n-ö oma usuga, on Maarjamaal muljetavaldavalt suur.

Linnainimesed kalduvad ennast sagedamini usklikuks defineerima kui maainimesed. Traditsioonilise ettekujutuse kohaselt peaks olukord olema vastupidine: maainimesed on rohkem usklikud kui linnainimesed. Andmestik võimaldab välja tuua seaduspärasuse, et vanemate inimeste seas on usklikke rohkem kui nooremate seas ja omakorda vastupidi: usu suhtes ükskõiksete ning ateistide hulgas on noorte inimeste osakaal omakorda suurem. Eranditult kõigis vanusegruppides on praktiliselt ühelaadne suhtumine personaalsesse usku.

End usklikuks määratlenud inimeste hulgas on 1/3 eestlasi ja 2/3 muust rahvusest inimesi. Usu poole kaldujate hulgas on aga vastavad osakaalud praktiliselt vastupidised. Mida enam muutub hoiak usu suhtes eitavamaks, seda enam suureneb eestlaste osakaal, näiteks veendunud ateistide seas moodustavad eestlased 86%. Teiselt poolt on aga n-ö oma usu pooldajate seas eestlaste osakaal domineeriv. Näiteks nende seas, kellel on oma kindel usk, moodustavad eestlased 74% küsitletutest.

Eksisteerib väga selge tendents: mida madalam on inimese haridustase, seda suurem on tõenäosus, et nende hulgas on rohkem mitteusklikke inimesi. Usklike inimeste seas on suurim kõrgharidusega inimeste osakaal. Nende inimeste seas, kes ütlevad, et neil on n-ö oma kindel usk, on haridustase keskmisest madalam võrreldes nendega, kes oma personaalsesse usku suhtuvad pigem kergemalt või täiesti eitavalt.

Mida enam eemaldub inimene enese määratlemisest usklikuna, seda sagedamini moodustavad mehed nendes gruppides enamuse. Näiteks usklike hulgas on mehi 30%, veendunud ateistide seas aga 61%. Ehk teisiti: naised määratlevad ennast märksa sagedamini usklikuna kui mehed. Personaalse usu toetajate hulgas leidub mehi veidi rohkem kui naisi. 42,9% mehi ja 38,4% naisi nõustub või pigem nõustub väitega, et neil on personaalne usk. Mehed aga otsivad õige pisut rohkem oma usku kui naised.

Järgnevalt vaatlen, kas enda personaalse usu suhtes määratlemine mõjutab inimeste seisukohti moraaliküsimustes ning usu ja spirituaalse maailmaga seotud probleemistikas (Tabel 1 ja Tabel 2). Analüüsisin kolmekümmend seitset seisukohta läbi kolme määratluse nn oma usu suhtes: (1) inimesed, kes väidavad, et neil on kindlasti olemas oma usk; (2) inimesed, kes ei ole selles täiesti kindlad ja ütlevad, et neil on pigem oma usk; (3) inimesed, kes on kindlad, et neil on isiklikku usku pole. Viimati nimetatud kategooriasse kuuluvad nii need vastajad, kes määratlesid end usklik-ateist skaalal usklikuks, kui ka need, kes määratlesid ennast mitteusklikuks.

		(1) Kindel oma usk. N = 138	(2) Pigem oma usk. N = 271	(3) Puudub oma usk. N = 265
K3 A	Altkäemaksu võtmine	1,48	1,49	1,53
K3 B	Homoseksualism	2,28	2,23	2,04
K3 C	Abielulahutus	4,46	4,28	4,23
K3 D	Eutanaasia [...]	4,28	3,85	3,67
K3 E	Inimese kloonimine	1,68	1,57	1,68
K3 F	Abielurikkumine	2,46	2,65	2,3
K3 G	Abielueelsed seksuaalsuhted	4,49	4,47	4,2
K3 H	Truudusetus vabaabielus	2,77	2,76	2,39
K3 I	Ebaseadusliku kauba müük ja vahendamine	2,13	1,95	1,81
K3 J	Suitsetamine	3,42	3,46	3,39
K3 K	Alkoholi liigtarbimine	2,01	2,13	2,12
K3 L	Hasartmängud (raha peale mängimine)	2,04	1,93	1,94
K3 M	Samasooliste abielu	2,31	1,95	1,82
K3 N	Samasooliste adopteerimisõigus	1,98	1,79	1,78

58

Tabel 1

„[...] kuivõrd Teie arvates võiks need tegevused olla lubatavad või mittelubatavad. [...]”¹⁷ Keskmiste võrdlus tunnuse „oma usu omamine” lõikes; skaala 1–6, kusjuures 6 tähendab, et antud tegevus võiks kindlasti olla lubatud, ja 1 tähendab, et antud tegevust ei tohiks kindlasti lubada; ilma vastusteta „raske öelda”; tabel on sorteerimata; suuremad erisused esile toodud halltooniga.

EUU 2010 tulemused näitavad, et olulisi erinevusi hoiakutes sõltuvalt sellest, kuidas inimesed määratlevad end n-ö isikliku usu suhtes, ei leidu. Suurimad erinevused avalduvad eelkõige moraaliküsimustes (Tabel 1), kus päritakse, millised tegevused on lubatavad, millised mitte. Suhe oma usku määratleb suurema osa hoiakutest järgmistes valdkondades: kuivõrd lubatavaks võib pidada eutanaasiat, abielurikkumist, truudusetust abielus, ebaseadusliku kauba müüki ja vahendamist, samasooliste abielu ning samasooliste adopteerimisõigust. Oma personaalse usuga inimesed on nendes küsimustes teistega võrreldes liberaalsemad. Nad toetavad rohkem seisukohti, mille kohaselt paljud tegevused ja nähtused võiksid olla lubatavad, mitte keelatud.

¹⁷ EUU 2010, küsimus K3A–K3N.

		(1) Kindel oma usk. N = 138	(2) Pigem oma usk. N = 271	(3) Puudub oma usk. N = 265
K23 A	Kõik hea ja halb, mida inimene teeb, tuleb talle elu jooksul tagasi	1,09	1,1	1,08
K23 B	Inimhinge eksistents jätkub ka pärast surma	1,47	1,49	1,41
K23 C	Inimese iseloomu ja saatust mõjutab tähtede ja planeetide seis tema sünnihetkel	1,42	1,32	1,42
K23 D	Inimesel on olemas hing või vaim, mis võib eksisteerida eraldi tema füüsilisest kehast	1,48	1,55	1,49
K23 E	On olemas isikuline Jumal	1,6	1,63	1,64
K23 F	Teatud maagiliste toimingute või rituaalidega on võimalik mõjutada sündmuste käiku ja teisi inimesi	1,53	1,48	1,61
K23 G	On olemas mingi kõrgem vägi, elujõud või energia, mis mõjutab inimesi ja kõike maailmas toimuvat	1,27	1,31	1,32
K23 H	Palve abil on võimalik haigustest tervendatud saada	1,67	1,6	1,6
K23 I	Usun, et on olemas paradisi (taevas)	1,82	1,8	1,64
K23 J	Usun, et on olemas põrgu	1,84	1,81	1,66
K23 K	On tõenäoline, et inimese hing sünnib peale surma siia maailma uuesti kellegi teisena (reinkarnatsioon)	1,51	1,56	1,58
K23 L	Taimedel on hing	1,3	1,33	1,38
K23 LI	Loomadel on hing või vaim	1,15	1,19	1,18
K23 M	Mõnedel sensitiivsetel inimestel on võime haigeid tervendada	1,16	1,14	1,2
K23 N	Mõnedel inimestel on võime tulevase sündmuse ette näha	1,11	1,12	1,17
K23 O	Ma ei pea ennast usklikuks, kuid mul on suur huvi erinevate religioonide, meditatsiooni, vaimsete otsingute ja spirituaalsete tegevuste vastu	1,57	1,58	1,74
K23 P	Esivanemate hinged võivad meid külastada ja meid kaitsta	1,41	1,47	1,51
K23 R	Jumal ja maailm on üks, ei ole midagi väljaspool Jumalat, ka inimesed ja loodus on osa Jumalast	1,59	1,6	1,59
K23 S	Mul on talisman või muu tähenduslik ese, mis mind kaitseb	1,71	1,7	1,71
K23 T	Inimese tegudel on mõju tema surmajärgsele saatusele	1,62	1,59	1,6
K23 U	Inimese elusaatus on üldiselt ette määratud ning tal endal on sellele vähe mõju	1,56	1,52	1,56
K23 V	Teatud märgid ja ended võivad elu pöördelisi sündmuse ette ennustada	1,27	1,27	1,34
K23 X	On olemas inglid, kes aitavad ja kaitsevad meid	1,48	1,41	1,41

Tabel 2

„Palun öelge iga järgneva väite kohta, kuivõrd Te sellega nõustute.”¹⁸ Keskmiste võrdlus tunnuse „oma usu omamine” lõikes; skaala 1–4, kusjuures 4 tähendab „üldse ei ole nõus”, ja 1 tähendab „täiesti nõus”; ilma vastusteta „raske öelda”; tabel on sorteerimata; suuremad erisused esile toodud halltooniga.

¹⁸ EEU 2010, küsimus K23A–K23P ja K23R–K23X.

Suhtumistes usuga ja/või uskumustega seotud nähtustesse „oma usuga” inimesed teistest inimestest reeglina ei erine. Suurimad erinevused puudutavad küsimust paradiisi ja põrgu olemasolu kohta. Need inimesed, kellel puudub „oma usk”, on vähem nõus sellega, et eksisteerivad paradiis ja põrgu, kuigi erinevused on suhteliselt marginaalsed. Inimesed, kellel puudub oma usk, tunnevad veidi rohkem huvi teiste religioonide ja spirituaalsete tegevuste jms vastu. Küllalt kindlalt saab väita, et inimeste endi määratlemine selle alusel, kuivõrd nad eitavad religioone või kuivõrd on neil olemas oma usk, mõjustab vaid osaliselt suhtumisi teatud moraalil ja eetika postulaatidesse, kuid ei põhjusta erinevaid hoiakuid seisukohtadesse küsimustes, mis puudutavad teispoosust, hinge, Jumala jms eksistentsi (Tabel 2).

3. Mida peavad personaalse usu omajad oluliseks?

Rahvapärane ettekujutus oma usku omavatest inimestest seostub arusaamaga, et tegu on „horoskoobihulludega”, kes valdavalt usuvad posijaid, ennustajaid, musta maagiat jne. Tegelikult see siiski päris nii ei ole. EEU 2010 küsimuse K23 vastused näitavad, et Eesti elanikest 42% usub saatusesse, 43% telepaa-tiasse. Üleloomulikesse jõududes usub kindlalt veerand ja talismani kannab viiendik inimestest.

Puudub igasugune seos talismani või muu säärase eseme kandmise ja oma usu omamise vahel või institutsionaalse usu pooldamise või mittepooldamise vahel. Kõige rohkem kannavad talismane need, kes määratlevad ennast usu poole kalduvateks ja seega ei ole ennast usu suhtes kindlalt määratlenud. Talismane kannab kindlasti 6% inimestest ja 22% väidab, et nad pigem kannavad seda. Mida nõrgemalt inimene määratleb ennast usklikuna, seda väiksem on tõenäosus, et ta kannaks mingit talismani. Need, kellel on oma usk, ei eristu talismani omamise poolest neist, kellel oma usk puudub. Siit järeldus – oma usk ei põhjusta suuremat usku talismani kaitsvasse jõusse.

Inimesed, kes väidavad päris kindlalt, et neil on oma usk, väidavad ka sageli (43%), et nad ei pea ennast usklikuks, kuid neil on suur huvi erinevate religioonide, vaimsete otsingute ja spirituaalsete tegevuste vastu. Seda on tunduvalt rohkem kui oma usu puudujate puhul. Oma usu omajad on sageda-mini veendunud selleski, et mõnedel inimestel on ennustamisvõime. Seega on tegu inimestega, kes pole maailma seletamise ja mõistmise juures rahul kirikus pakutavaga. Sellest annavad tunnistust järgmisedki suhtumised.

Oma usu kandjad on märksa vähem nõus selliste seisukohtadega nagu „Jumal ja maailm on üks, ei ole midagi väljaspool Jumalat, ka inimesed ja loodus on osa Jumalast”.¹⁹ Nad on muu elanikkonnaga võrreldes märksa skeptilisemad arvamuse osas, et „on olemas inglid, kes aitavad ja kaitsevad

¹⁹ EEU 2010, küsimus 23R.

meid”.²⁰ Niisiis on nad Piiblis välja öeldud seisukohtadega üksjagu harvem nõus kui ülejäänud inimesed.

Ennast usklikuna määratlevad inimesed²¹ suhtuvad erinevatesse religioonidesse tunduvalt suurema tolerantsusega kui ennast mitteusklikena määratlevad vastajad. See puudutab suhtumist nii budismi, islamisse, iseäranis aga kristlusesse.²² Selline tulemus on omamoodi üllatav, sest tavapärase eelarvamuse kohaselt levib seisukoht, et usklikud suhtuvad teistesse religioonidesse intolantselt. Mis puudutab aga maausku ja taarausku, siis tervenisti 58% ennast usklikuna määratlenud vastajatest teatas, et nad ei tea sellist usku.²³

Ka oma usu omanikud suhtuvad teistesse religioonidesse üksjagu sõbralikumalt võrreldes nendega, kellel oma usk puudub, ning nende hulgas leiab märksa vähem inimesi, kes ei tunne maausku. Suhtumises kristlusesse on oma usuga inimesed aga vähem sõbralikud kui need, kellel oma usku ei ole või kes määratlevad end usklikuna. Kuid pole ka vaenu. Kristlusega sõbrasuhetes on 48% oma usuga inimestest ja sellega on oma usu omanike jaoks kristlus teiste usunditega võrreldes kõige enam aktsepteeritav usund.

Need, kellel on oma usk, nõustuvad, võrreldes nendega, kellel oma usk puudub, ootuspäraselt tunduvalt sagedamini ka väitega „ma usun üksnes iseendasse ja oma võimetesse”.²⁴ Teiselt poolt on nende hulgas tunduvalt rohkem inimesi, kes pole nõus väitega „usk Jeesusesse mõtestab minu elu”.²⁵

Seevastu need, kes peavad ennast usklikuks, usuvad vähem iseendasse ja oma võimetesse võrreldes nendega, kelle jaoks on usk kauge nähtus. Veenudunid ateistid usuvad endasse tunduvalt rohkem. Ootuspäraselt mõtestab usk Jeesusesse kordades rohkem usklite elu kui teiste inimeste elu.

Kogudustesse kuuluvad inimesed usuvad märksa rohkem „vaimsesse enesearengusse selles mõttes, et teadlike enesesisenduste ja vaimsete praktikate abil on võimalik muuta iseennast ja maailma enda ümber”.²⁶ Kogudustesse kuuluvad inimesed peavad rohkem „pühaks esivanemate põlist pärandit ja loodust ning järgivad võimalusel vanu rahvausu kombeid”.²⁷ Koguduste liikmed usuvad märksa vähem iseendasse ja oma võimetesse. Oma usu omajad toetuvad selles maailmas tunduvalt rohkem ainult iseendale nii igapäevaelus kui maailma seletamises.

Need inimesed, kes arvavad, et neil on oma usk, loevad mõnevõrra sagedamini raamatuid alternatiivsetest vaimsustest ja nende praktiseerimisest. Nende jaoks on populaarsed *feng shui* alased raamatud ning Luule Viilmaa ja Anatoli Nekrassovi teosed.²⁸ Samasugune hoiak kehtib ka end usklikena määratlenud ja kogudusse kuuluvate inimeste suhtes.

²⁰ EEU 2010, küsimus 23X.

²¹ EEU 2010, küsimus K27.

²² EEU 2010, küsimused K53, K55 ja K61.

²³ EEU 2010, küsimus K57.

²⁴ UV 2010, küsimus K8A.

²⁵ UV 2010, küsimus K8C.

²⁶ UV 2010, küsimus K8D.

²⁷ UV 2010, küsimus K8E.

²⁸ UV 2010, küsimus K2F, K2B ja K2E.

Mis puudutab inimese enesearengut toetavaid tegevusi, näiteks jooga vabastav hingamine, mediteerimine, reiki, sütelkõnd jms, siis oma usu omanikud tegelevad eelmainitud praktikatega mõnevõrra sagedamini. Kõige rohkem pühendutakse mediteerimisele.²⁹ Et pilt oleks täpsem, tuleb kindlasti märkida, et tervelt 86% inimestest ei osale üheski eespool mainitud tegevuses. Aga tegelejate seas kohtab kõige sagedamini oma usu omajaid.

Eelkirjeldatud arvesse võttes tuleb tõdeda, et tühimiku, mille on jätnud institutsionaalne kirik, hõivab osa inimesi nn oma usuga. See oma usk ei ole siiski väga kaugel kristlusest ega kristlikest põhimõtetest. Tooni annavad eelkõige mõned olulised eetilised põhimõtted, mis on ajale vastu pidanud. Inimeste oma usk on segu erinevatest praktikatest, uskumustest, otsingutest, mida tänapäeva maailm pakub. Oma usk ei ole kuidagi üheselt defineeritav. Seda otsivad paljud inimesed, ka need, kes on end sidunud mõne kogudusega või kes peavad end ateistiks. See on tänapäeva piirideta ja globaliseerivas maailmas loomupärane otsinguprotsess, mille käigus kujuneb igal inimesel oma usk, mis ei ole päris kindlasti kokkulangev teiste inimeste omaga.

Kas nn oma usk kujutab endast omamoodi Eesti kui sekulaarse ühiskonna väljundit? Kas see on loobumine elamast Pühakirja järgi, järgimast usulisi kaanoneid, samal ajal siiski neid omamoodi tunnistades? Kas see tähendab emantsipeerumist religioonist või kirikust? Võib-olla on see nn mugavususk, soov olla seotud teatud abstraktsete tundmustega võimalikust mittemateriaalsest maailmast.

Suurel osal Eestimaa elanikkonnast on olemas personaalne usk. See elanikkonnagrupp ei ole kindlasti homogeenne, nende hulgas on erinevate hoiakutega inimesed. Millised need on, vajab kindlasti selgitamist. Sellest võib selguda, kas oma usu omajate seast leidub tulevikus potentsiaali ka kiriku jaoks? Samas aga tõstatub rida uusi küsimusi, miks osa koguduseliikmetest tunnistab, et neil on oma personaalne usk. Kas nad ei leia kirikust seda, mida nad otsivad? EEU 2010 andmestik annab aluse püstitada hüpoteesi, et kiriku suhtumised teatud tegevuste ja nähtuste lubatavusse/mittelubatavusse on need, mis ehk sunnib inimesi mõtlema n-ö institutsioonivälisele usule.

Tulevastes analüüsides tuleks kindlasti neid inimesi eraldi analüüsida. Näiteks küsimuse puhul, kus uuritakse, kui tähtsaks inimesed peavad religiooni ja/või usku oma elus. Kui nende inimeste seas, kes peavad usku oma elus väga tähtsaks, leidub 30% personaalse usu pooldajaid, siis tuleks neid ka eraldi kategooriana analüüsida. Vastasel korral võivad analüüsi tulemused hägustuda ning luua juba niigi keerulisest olukorrast veelgi segasema pildi.

²⁹ UV 2010, küsimus K5.

4. Usu tähtsuse hindamine koosmõjus teiste eluvaldkondade hindamisega ehk viis sotsioloogilist portreed eestimaalastest

Seni olen käsitlenud religiooni ja usu rolli üksikküsimuste kaupa, mis võimaldas teha analüüsi sotsiaal-demograafiliste tunnuste lõikes ning välja tuua seoseid üksiktunnuste vahel. Paraku jääb säärane lähenemine mõnevõrra piiratuks, sest see ei võimalda vaadelda küsitletavaid korruga paljude tunnuste mõjusfääris. Seetõttu kasutan nüüd tüpoloogilist andmeanalüüsi meetodit, mida rakendan järgneva küsimuse analüüsimisel: kuivõrd tähtsaks inimesed peavad oma elus selliseid valdkondi nagu töö, perekond, sõbrad ja tuttavad, poliitika, vaba aeg, usk, loodus, keskkonnakaitse ja Eestimaa olevik ja tulevik.³⁰

Tüpoloogilises ehk klasteranalüüsis selgitatakse statistiliselt analüüsitavaid tunnuste kombinatsioonid, mis iseloomustavad teatud tüüpi inimesi. Tüüpidele antakse analüüsi teostaja poolt tingnimed ning selle kaudu luuakse elanikkonna läbilõige, arvestades väga erinevate, aga oluliste tunnuste koosmõju. Nõnda tekivad kogu elanikkonda iseloomustavad omalaadsed sotsioloogilised portreed. Loomulikult on võimalik kirjeldada nii palju tüüpe, kui analüüsi teostaja soovib, aga mitte rohkem, kui on küsimustikule vastajaid. Siiski selgub statistilise analüüsi käigus optimaalne tüüpide arv, mis on piisav, et antud andmete põhjal ammendavad tüübid välja joonistada. Käesoleval juhtumil osutus otstarbekaks välja tuua viis tüüpi, mis kirjeldavad nimetatud nähtuste hindamise põhjal erinevaid hoiakuid. Klasteranalüüs on sooritatud statistilise analüüsi programmi SPSS abil.³¹ Inimtüüpide kirjeldamisel ja interpreteerimisel lähtusin eelkõige usu tähtsusest inimeste elus. Usku peab oluliseks oma elus 2 inimtüüpi: I ja V tüüp. Usku ei pea oma elus oluliseks kolm inimtüüpi: II, III ja IV tüüp.

63

4.1. Usku oma elus oluliseks pidavad inimtüübid

4.1.1. Esimene inimtüüp: usku kõige kõrgemalt hinnanud inimtüüp, millesse kuulub 6,4% küsitletutest.

Praktiliselt kõigis inimtüüpides on perekond inimese elus kõige tähtsam, nii ka antud juhul. Kuid tähtsusele teisele kohale jääb neile usk. Kõigi ülejäänud inimtüüpide jaoks on usk aga tähtsusele viimasel kohal. Väga oluliseks eristuvaks suhtumiseks on asjaolu, et võrreldes kõigi teiste gruppidega on nende jaoks töö väga madalalt väärtustatud, vaid kolmandasse inimtüüpi kuuluvad inimesed (töö tähtsust eitav inimtüüp) hindavad seda veelgi madalamalt. Esimesse inimtüüpi kuuluvad väärtustavad keskmisega võrreldes loodust kõrgemalt. Nende jaoks on poliitika täielikult tähtsusetu, ka vaba aega hindavad nad teiste inimtüüpidega võrreldes kõige madalamalt.

Esimesse tüüpi kuulub peaaegu kõige rohkem naisi (66%), teiste inim-

³⁰ EEU 2010, küsimus KIA-KIH.

³¹ Statistical Package for the Social Sciences.

tüüpidega võrreldes on siin eestlate kõrval kõige rohkem muust rahvusest inimesi (50%) ja sellest tulenevalt on ka suurim arv inimesi, kelle kodune keel on vene keel (48%). Esimesse inimtüüpi kuulujate hulgas on teiste gruppidega võrreldes suurim osakaal lahutatutel, leskedel või neil, kes elavad partnerist lahus (38%). Teiste inimtüüpidega võrreldes elatakse enim maal (36%). Suurim osa elab kas Põhja-Eestis või Lõuna-Eestis.

Esimesse inimtüüpi kuulub kõige rohkem inimesi, kellel on vanust üle 50 aasta. Nende haridustase on keskmisest madalam ja ligi pooled küsitletutest on pensionärid. Mitte üheski teises grupis ei ole sedavõrd palju mõne teise riigi kodanikke või kodakondsuseta inimesi.

Mitte üheski teises tüübis ei esine nii palju inimesi, kes elavad üksinda. Kolmveerandil sellest grupist ei ole ka ühtki alla 18 aastast last. Keskmisest rohkem on selles inimtüübis tallinlasi. Sellesse gruppi kuuluvad inimesed on teiste gruppidega võrreldes peaaegu kõige vaesemad – 48% peab hakkama saama 128–256 euroga³² kuus ühe pereliikme kohta.

4.1.2. Viies inimtüüp: kõiki valdkondi, sealhulgas ka usku väga kõrgelt hinnanud inimtüüp, millesse kuulub 16,2% küsitletutest. Viiendasse inimtüüpi kuuluvad inimesed väärtustavad kõike hästi kõrgelt. Nende jaoks on perekond ilma igasuguse vaidluseta esimesel kohal. Teised valdkonnad on nende jaoks samuti väga tähtsad, kuid siiski toetavas rollis. Nagu öeldud, tähtsustatakse selles grupis peaaegu kõiki valdkondi kõrgelt, sealhulgas usku. Kuigi usk jääb nende loodud tähtsushierarhias 7. kohale (analüüsiti kaheksat valdkonda), tähendab see siiski seda, et 92% sellesse tüüpi kuulujatest peab usku enda jaoks tähtsaks.

Mitte üheski teises grupis ei ole sedavõrd palju naisi kui viiendas inimtüübis (66%). Sinna kuulub ka keskmisest enam muust rahvusest inimesi (40%). Viiendasse inimtüüpi kuulub kõige rohkem inimesi, kes on abielus või elab partneriga, sellest tulenevalt on ka üksikute arv, kes pole kunagi olnud abielus, keskmisega võrreldes väiksem. Tegu on tugevalt linnainimeste inimtüübiga, kellest 46% elab Tallinnas, külaelanikke on aga kõige vähem. 45% gruppi kuuluvatest inimestest on 30–49-aastased, 22% moodustavad pensionärid. 15–19-aastaseid on teiste tüüpidega võrreldes aga kõige vähem. Selle grupi liikmed on kõige kõrgema haridustasemega, tervelt 29% neist on kõrgharidusega. Mitte üheski teises tüübis ei leia sedavõrd palju ettevõtete juhte ja spetsialiste. Perekondade struktuur on n-ö keskmisele lähedane, laste arv perekonnas on keskmisest kõrgem. Sellesse gruppi kuuluvad inimesed on keskmisest tunduvalt jõukamad.

³² Umbes 2001–4000 krooni.

4.2. Usku oma elus mitteoluliseks pidavad inimtüübid

4.2.1. Teine inimtüüp: Eesti- ja perekeske inimtüüp, millesse kuulub 44,5% küsitletutest.

Teiste inimtüüpidega võrreldes tähtsustavad nad usku päris vähe. Eesti olevik ja tulevik ning loodus ja vaba aeg on need väärtused, mis on sellesse gruppi kuuluvate inimeste jaoks võrreldes teistega kõrgemalt hinnatud. Teise inimtüüpi kuuluvate inimeste jaoks on ka perekond teistega võrreldes peaaegu kõige kõrgemalt väärtustatud.

Teise inimtüüpi kuulub kõige rohkem eestlasi (78,5%), mehi ja naisi on võrdselt. Eesti keel on koduseks keeleks 80,4% jaoks. Nende seas on kõige vähem lahutatuid ja leski. Teiste gruppidega võrreldes leidub siin enim maal elavaid inimesi (35,7%). Nende vanuseline jaotus on keskmisele lähedane, vaid üle 60-aastaseid inimesi leiab sellest tüübi koosseisust veidi vähem. Ka hariduslik jaotus on Eesti keskmisele lähedane. Sama kehtib ka ametialase jaotuse kohta, vaid kontoritöötajaid/teenindajaid leiab siit inimtüübist veidi rohkem. Üheski teises grupis ei leidu sedavõrd palju Eesti Vabariigi kodanikke (91,7%). Inimeste arv perekonnas on keskmisele lähedane. Keskmisega võrreldes on siin pisut enam peresid, kellel on üks laps. Tallinna elanikke on keskmisest vähem, samas maa-asulate ja külaelanikke veidi rohkem. Mitte üheski teises tüübis ei ole sedavõrd palju maa-asulate/alevike elanikke. Sissetulekute jaotus on selle inimtüübi puhul väga lähedane Eesti keskmisele.

4.2.2. Kolmas inimtüüp: töö tähtsust eitav inimtüüp, millesse kuulub 9,5% küsitletutest.

Kolmandasse inimtüüpi kuuluvate inimeste jaoks on töö kõige vähem hinnatud. Kui töö asub teistes gruppides reeglina tähtsusetel teisel kohal inimeste väärtuste seas, siis selle tüübi puhul on töö viimasel kohal. Nende väärtushierarhias omavad kõige suuremat tähtsust perekond, sõbrad-tuttavad, Eestimaa olevik ja tulevik ning vaba aeg.

Keskmisega võrreldes kuulub sellesse gruppi mehi kõige rohkem, kuid erinevused ei ole siiski suured. Rahvusesti selle koosseis Eestimaa keskmisest oluliselt ei erine. Veerand sellesse tüüpi kuuluvatest inimestest elab lahus, on lahutatud või lesed, mida on keskmisega võrreldes tunduvalt rohkem.

Tegu on kõige rohkem linnastunud inimestega ja loodus ei ole nende jaoks oluline väärtus. Keskmisest rohkem, pea veerand, elab sellesse tüüpi kuuluvatest inimestest Kirde-Eestis. Keskmisest enam elab neid linnades, nagu Tartu, Narva, Kohtla-Järve, ja maakonnakeskustes. Sellesse inimtüüpi kuuluvate inimeste vanuseline koosseis on väga huvitav: 55% on pensionäre ja 21% 15–19-aastaseid. Seega on päris loomulik, et nende jaoks töö ei ole tähtis.

Mitte üheski teises inimtüübis ei ole sedavõrd palju põhiharidusega inimesi (40%) ja sedavõrd vähe kõrgharidusega inimesi (10%). Üsna loomulik on asjaolu, et sellesse gruppi kuulub kõige rohkem pensionäre ja õpilasi.

Tegu on inimestega, kelle perede koosseis piirdub vaid ühe-kahe inime-

sega. Päriskultuur on see, et peredes on alla 18-aastased lapsed harva nähtud (vaid 19% küsitluteest). Kolmandasse inimtüüpi kuuluvate inimeste valdav kuusissetulek ühe pereliikme kohta jääb madalaks – see on 192–320 eurot.³³

4.2.3. Neljas inimtüüp: ainult vahetatud inimkeskkonda hindav inimtüüp, millesse kuulub 23,4% küsitluteest.

Sellesse tüüpi kuuluvad inimesed tähtsustavad teiste gruppidega võrreldes kõige vähem loodust ning Eestimaa olevikku ja tulevikku. Neile on esma- ja teisjärguline nende lähikümbuskond: pere ja töö ning sõbrad. Kõik muu jääb neist suhteliselt kaugemale.

Mehi ja naised on selles grupis võrdselt. Siia kuulub keskmisega võrreldes päris palju mitte-eestlasi (42%), kuid osale neist on eesti keel peamiseks koduseks keeleks. Neljandasse tüüpi kuuluvate inimeste perekonnaseisu struktuur erineb Eesti Vabariigi keskmisest. Seda võib väita nende paikade jaotuse kohta, kus nad elavad, ning ka hariduse kohta. Keskmisega võrreldes kuulub gruppi rohkem 20–49-aastaseid inimesi. Pensionäre on keskmisega võrreldes kaks korda vähem. Neljandasse inimtüüpi kuuluvad suurtest peredest pärit inimesed. Tervelt 55% peredest elab vähemalt 3 inimest. Sellesse gruppi kuuluvatel inimestel on kõige arvukamalt lapsi – 19% on kaks või enam last. Sissetuleku poolest on see grupp üldjoontes kõige vaesem. Igal neljandal perel ei tule ühe perekonnaliikme kohta isegi 128 eurot kuus.³⁴ Samas on neljandas inimtüübis peresid, kelle ühe kuu sissetulek perekonnaliikme kohta ületab 511 euro piiri.³⁵ Kuigi selliste perekondade arv teiste gruppidega võrreldes on suurim, moodustavad nad kogu grupi koosseisust siiski vaid 5%. Sellesse tüüpi kuuluvate inimeste elukohtades ei ole mingeid erinevusi keskmisega võrreldes.

4.3. Tüpoloogilise analüüsi kokkuvõte

Tüpoloogiline analüüs näitas, et usku pidasid oma elus oluliseks kahe inimtüübi esindajad. Neid ühendavaks tunnuseks teiste tüüpidega võrreldes oli vaid üks asjaolu: nendes tüüpidesse kuulus keskmisega võrreldes rohkem mitte-eestlasi ning naised ja tallinlasi. Muude parameetrite osas kokkulangevusi ei leitud. Seega võib öelda, et kaks inimtüüpi, kes hindavad usku oma elus kõrgelt, on väga suurel määral erinevate orientatsioonidega ning nende sotsiaal-demograafiline taust on väga erinev.

Inimesed, kelle jaoks usk ei oma suurt tähtsust, koondusid kolme selgelt piiritletud inimtüüpi, millel puudub seos ka sellisel juhul, kui analüüsist välja jätta usu tunnus.

³³ Umbes 3000–5000 krooni.

³⁴ Umbes 2000 krooni.

³⁵ Umbes 8000 krooni.

5. USKU JA MORAALI PUUDUTAVATE HINNANGUTE KOOSMÕJU EHK VEEL VIIS SOTSIOLOOGILIST PORTREED

Eelnevalt vaatlesin tüpoloogilisest aspektist usu tähtsust koosmõjus teiste eluvaldkondadega. Nüüd aga käsitlen tüpoloogilisest aspektist suhtumisi moraali ning usuga seotud seisukohtadesse.

Saadud inimtüüpide interpreteerimisel püüan leida seoseid, kuivõrd need on seotud inimeste suhtumistega erinevatesse religioonidesse ning inimeste seisukohtadega teistes usuküsimustes ning kuidas vastajad ennast neis positsioneerivad. Et inimtüübid saaksid selgemad piirjooned, siis võtsin kõigi küsimuste puhul välja need inimesed, kes vastamisel valisid vastusevariandi „raske öelda”. Tavapäraselt toimub vastusevariandi „raske öelda” kasutamine selliselt, et see vastusevariant asendatakse skaala keskmise väärtusega. Antud juhtumil aga „raske öelda” vastusevariandiga vastajad tüpoloogilisest analüüsist eemaldati. Selle tulemusena vähenes analüüsitava inimeste arv umbes poole võrra ja valimi suuruseks sai 497 inimest. Statistiline analüüs näitas taas, et otstarbekas on jääda viie inimtüübi juurde. Tüpologiseeritavate tunnuste keskmised väärtused tüüpide kaupa on esitatud Tabelis 3 (lk 72–73).

5.1.1. Esimene inimtüüp: väga täpselt ja selgelt religiooselt määratletud maailmapildiga inimtüüp, millesse kuulub 33,4% analüüsitud.

See on väga tugevaid moraalsete veendumusi ja keeldusid omav grupp. Kõige rohkem ollakse vastu homoseksualismile, inimeste kloonimisele, samasooliste adopteerimisõigusele ja samasooliste abielule. Teiste inimtüüpidega võrreldes ollakse enim vastu abielueelsetele suhetele ja abielulahutusele. Selle grupi liikmed on kõige eitavamal seisukohal abielurikkumise ja truudusetuse suhtes. Neil on väga selged eitavad seisukohad järgmiste tegevuste suhtes: altkäemaksuvõtmine, ebaseadusliku kauba müük ja vahendamine ning hasartmängud.

Esimeses inimtüübis on kõige vähem neid, kes ütlevad: „Ma ei poolda ühtki religiooni ega kirikut, mul on oma usk.” Teiste inimtüüpidega võrreldes on nad enim nõus et „teatud maagiliste toimingute või rituaalidega on võimalik mõjutada sündmuste käiku ja teisi inimesi” ning „inimese elusaatus on üldiselt ette määratud ning tal endal on sellele vähe mõju”. Nad on kõige sagedamini kindlad selles, et „on olemas inglid”, „et inimesel on olemas hing või vaim, mis võib eksisteerida eraldi tema füüsilisest kehast”, et „inimhinge eksistents jätkub ka pärast surma”, et „on olemas mingi kõrgem vägi, elujõud või energia, mis mõjutab inimesi ja kõike maailmas toimuvat”.³⁶

Nende seas on kõige vähem neid, kes suhtuvad budismi ja islamisse sõbralikult. Kõige sõbralikumalt suhtutakse kristlusesse, kuid teiste gruppidega võrreldes jääb see hoiak n-ö keskmisele tasemele. Maausku ja taarausku suh-

³⁶ EEU 2010, küsimus K23.

tumine jaguneb peaaegu võrdselt kahe hoiaku vahel: sõbralik meelestatus või ükskõiksus ja huvipuudus. 19% sellesse gruppi kuulujatest väidab, et „usk Jeesusesse mõtestab nende elu”. See on teiste tüüpidega võrreldes kõige sagedamini esinev arvamus.

Seisukohta, et esivanemate põlist pärandit peetakse pühaks ja samuti loodust ning järgitakse võimalusel vanu rahvausu kombeid toetab 59% esimese inimtüübi esindajatest, mis on teiste tüüpidega võrreldes taas kõige kõrgeim näitaja.

5.1.2. Esimese inimtüübi sotsiaal-demograafiline koosseis

Esimesse inimtüüpi kuulujatest tunnistavad vähesed (12,9%), et nad „ei poolda ühtki religiooni ega kirikut, neil on oma usk”.³⁷ Mitte üheski teises tüübis ei ole sedavõrd suur kogudustesse kuuluvate inimeste osakaal (23,3%).³⁸ Võrreldes teiste gruppidega on siin kõige rohkem erinevate konfessioonide esindajaid.³⁹

Selles inimtüübis on silmapaistvalt palju inimesi, kes peavad end usklikuks või usu poole kalduvaks (41,1%).⁴⁰ Nende hulgas on ka kõige rohkem neid, kes on saanud küllalt palju usulisi teadmisi oma lapsepõlvkodust (21,6%).⁴¹ Sellest tüübist leiab ka kõige rohkem inimesi, kes on ristitud (64%).⁴² Sama puudutab ka leeris käimist (18,7%).⁴³ Nad loevad teistesse gruppidesse kuuluvate inimestega võrreldes märksa sagedamini Piiblit.⁴⁴ Nende hulgas on palju rohkem neid inimesi, kes osalevad jumalateenistustel⁴⁵ ja palvetavad ka väljaspool jumalateenistusi.⁴⁶

68 Sellesse inimtüüpi kuulub väga palju naisi (63,7%). Muudest rahvustest inimeste osakaal on keskmisest kõrgem. Esimesse tüüpi kuuluvate inimeste seas on teistega võrreldes rohkem leski ja neid, kes on kiriklikult laulatatud. Teiste inimtüüpidega võrreldes leidub siin kõige vähem neid, kes elavad partneriga, kuid ei ole ametlikult abielus.

Esimesse tüüpi kuuluvate inimeste seas on kõige rohkem üle 51-aastaseid inimesi (40,1%). Sellest tingituna on ka pensionäride arv keskmisega võrreldes tuntavalt suurem. Nende seas on keskmisest pisut rohkem madala haridustasemega inimesi. Leibkonnas elab kõige rohkem üksikuid inimesi. Inimeste geograafiline jaotus on lähedane Eesti keskmisele.

5.2.1. Teine inimtüüp: elulistes moraaliküsimustes liberaalsete, muudes küsimustes konservatiivsete vaadetega inimtüüp, millesse kuulub 22,7% analüüsitudest. Teise inimtüüpi kuuluvad inimesed suhtuvad paljudesse küsimustesse üsna liberaalselt, näiteks suhtumises abielurikkumisse, ebaseadusliku kauba müüki

³⁷ EEU 2010, küsimus K23Q.

³⁸ EEU 2010, küsimus K25.

³⁹ EEU 2010, küsimused K26 ja K26A.

⁴⁰ EEU 2010, küsimus K27.

⁴¹ EEU 2010, küsimus K28.

⁴² EEU 2010, küsimus K30.

⁴³ EEU 2010, küsimus K31.

⁴⁴ EEU 2010, küsimus K33.

⁴⁵ EEU 2010, küsimus K35.

⁴⁶ EEU 2010, küsimus K34.

ja vahendamisse, alkoholi liigtarbimisse, altkäemaksu võtmisse. Nendes küsimustes ollakse teiste gruppidega lubatavuse aspektist kõige sallivamad, kuid ka teistesse moraaliküsimustesse suhtutakse teatava vabameelsusega. Muudes küsimustes ollakse teatud määral konservatiivsed.

Maausust või taarausust ja New Age'ist teavad nad kõige vähem, kristlusse suhtuvad teiste inimtüüpidega võrreldes aga märksa positiivsemalt.

5.2.2. Teise inimtüübi sotsiaal-demograafiline koosseis

Teise inimtüüpi kuulub kõige vähem neid, kes väidavad, et nad „ei poolda ühtki religiooni ega kirikut, neil on oma usk”. Kogudusse kuulub 10,5% inimestest ja peamiselt on tegu õigeusklike, baptistide või metodistidega. Sellesse tüüpi kuuluvate inimeste seas on kõige rohkem neid, kes peavad ennast usklikuks või usu poole kalduvaks (44%). Teisalt aga tervelt üle poole antud tüüpi kuuluvatest inimestest ei ole saanud kodust mingeid usulisi teadmisi (53,5%) ja leeris käinute arv on väikseim. Pea neli inimest viiest ei loe Piiblit üldse, jumalateenistusest võetakse osa keskmisest harvem. Teiste gruppidega võrreldes on ristitud inimeste arv keskmisest tunduvalt suurem (58,4%).

Teine inimtüüp on ainus, mille koosseisus on mehi rohkem kui naisi ning keskmisest enam kuulub gruppi mitte-eestlasi (56,1%). Nende seas on teistega võrreldes kiriklikult laulatatud abielus inimesi ja abielus või partnersuhetes olevaid inimesi kõige enam. Sellesse gruppi kuuluvate inimeste haridustase on keskmine.

Teise inimtüüpi kuuluvad inimesed on keskmiselt kõige vaesemad. Vanuseliselt kuulub sellesse tüüpi enim inimesi, kellel vanust üle 40 aasta. Noorte inimeste osakaal on suhteliselt väike (sama, mis esimesel tüübil). Ehkki vanemate inimeste osakaal on suur, ei ületa pensionäride osatähtsus keskmist. Küll on aga koduste/töötute osakaal keskmisega võrreldes mõnevõrra suurem. Sellesse tüüpi kuuluvad inimesed elavad kõige sagedamini linnas (80%) ja Põhja-Eestis (49%).

Sellest grupist leiab kõige rohkem neid inimesi, kes peavad end selgelt usklikuks (20%), kuigi samas on veendunud ateistide osakaal teiste tüüpidega võrreldes suurim.

5.3.1. Kolmas inimtüüp: valikuliste moraalikriteeriumidega ja teispoolsusse ning hingemaailma skepsisega suhtuv inimtüüp, millesse kuulub 21,7% analüüsitudtest.

Kolmandasse inimtüüpi kuuluvad inimesed on küllalt kindlal seisukohal, et eutanaasiat võiks lubada. Liberaalsest ilmapildist kõneleb seegi, et lubavalt suhtutakse nii abieluueelsetesse seksuaalsuhetesse, abielulahutusse ja suitsetamisse. Huvitav on seik, et abielurikkumisse suhtutakse siiski üsna rangelt. Samas on aga sellesse gruppi kuuluvad inimesed keskmisest rangemad oma seisukohtades samasooliste adopteerimisõiguse suhtes ning homoseksuaalsuse lubatavuse suhtes. Sama puudutab ka alkoholi liigtarbimist.

Mis puudutab mittemateriaalset maailma, siis kolmandasse inimtüüpi kuu-

luvad inimesed üldiselt usuvad kõige vähem sellesse, et eksisteerib „isikuline Jumal” ja „paradiis” ning et „inimese tegudel on mõju tema surmajärgsele saatusele”. Nad usuvad mõnevõrra vähem sellesse, et „Jumal ja maailm on üks”, et „inimesel on hing või vaim”. Nad suhtuvad suurema skepsisega seisukohta, et „inimese elusaatus on üldiselt ette määratud” või et „on olemas inglid” jms.

Kolmandasse inimtüüpi kuulub kõige rohkem neid, kes ei ole üldse nõus seisukohaga, et „usk Jeesusesse mõtestab nende elu”.

5.3.2. Kolmanda inimtüübi sotsiaal-demograafiline koosseis

Kolmandasse inimtüüpi kuulub kõige rohkem neid, kes väidavad, et nendel puudub oma usk. Kogudusse kuulub 13% vastanutest ja domineerivaks konfessiooniks on luterlus. Üheski teises tüübis ei ole sedavõrd palju inimesi, kes väidavad, et nad on usu suhtes ükskõiksed, ning üksjagu palju on ateismi poole kaldujaid. Nende inimeste kodudes saadi kõige vähem usulisi teadmisi ning ristitute arv on väike ning piiblilugejate arv üliväike. Nende seas on kõige vähem palvetajaid, kuid jumalateenistustest osalejaid on peaaegu kõige rohkem.

Meeste ja naiste osakaal on keskmisele lähedal. Valdavalt on tegu eestlastega (84%). Nende seas on kõige rohkem neid, kes elavad partneriga, kuid ei ole ametlikult abielus. Kiriklikult laulatatud osakaal on peaaegu olematu. Nende sissetulek on keskmine. Kuni 30-aastaseid noori on selles grupis keskmisest veidi rohkem, seega ka põhiharidusega inimeste osakaal on pisut kõrgem. Neid inimesi leiab keskmisega võrreldes pisut sagedamini Virumaalt ja Lõuna-Eestist.

Kolmandasse inimtüüpi kuulujate hulgas on enim suurtest peredest pärit inimesi. Mitte üheski teises tüübis ei ole sedavõrd vähe üksikuid inimesi ja neid, kellel ei oleks peres alla 18-aastaseid lapsi.

5.4.1. Neljas inimtüüp: liberaalsete moraalsete seisukohtadega oma usku omav inimtüüp, kes usub teispoolsusesse, aga Jumalal on nende elus väga väike roll. Sellesse tüüpi kuulub 11,6% analüüsitud.

Neljandasse inimtüüpi kuulujad on oma suhtumistelt igati liberaalsed. Nad pooldavad abieluelseid seksuaalsuhteid, abielulahutust, keskmisega võrreldes suhtuvad nad pooldavamalt truudusetusesse abielus. Eelmiste gruppidega võrreldes suhtuvad nad tunduvalt liberaalsemalt homoseksuaalsusesse, samalooliste adopteerimisõigustesse ja samasooliste abielusse, kuid siiski märksa vähem tolerantset kui viiendasse inimtüüpi kuulujad. Suitsetamise, iseäranis aga alkoholi kuritarvitamise suhtutakse selles grupis karmilt.

Sellese gruppi kuuluvate inimeste suhtumine teispoolsusesse ja teatud ettemääratusse on mõnevõrra suurem kui III ja V tüübi inimestel. Pigem kalduvad see antud küsimuses olema sarnane I tüüpi inimeste hoiakutega. Selle grupi inimeste seas on kõige rohkem neid, kes väidavad, et „ei poolda ühtki religiooni ega kirikut, neil on oma usk” (27%). 16% grupi liikmetest kuulub mõnda kogudusse, ristitute arv ei erine keskmisest. Piiblilugejate arv on väga väike, kuid nende seas on keskmisest tunduvalt rohkem inimesi, kes palvetavad küllaltki sageli ja käivad suhteliselt sageli ka jumalateenistusel.

Selles tüübis leiab üsna suure osa inimesi, kes suhtuvad sõbralikult budismi (39%), maausku (36%) ja kristluse (53%). Grupis on aga väga vähe neid, kes väidavad, et „usk Jeesusesse mõtestab nende elu” (5%).

5.4.2. Neljanda inimtüübi sotsiaal-demograafiline koosseis

Neljandasse inimtüüpi kuulub kõige rohkem naised (73%), kellest pea kolmveerand on eestlased. Siin on keskmisega võrreldes kõige rohkem lahutatuid või leski. Üheski teises tüübis ei ole sedavõrd palju inimesi Lõuna-Eestist kui selles grupis ning ka maal elavaid inimesi on enim. Vanusegrupiti suuri erinevusi ei saa täheldada, välja arvatud asjaolu, et üle 60-aastaseid inimesi on keskmisega võrreldes tunduvalt vähem. Haridustase on neljandas tüübis keskmine, kuid kontoritöötajaid on selles grupis lausa peaaegu kolmandiku jagu. Pered kalduvad olema pigem suuremad kui väiksemad.

5.5.1. Viies inimtüüp: moraaliküsimustes kõige liberaalsem ja teispoolsusse ning hingemaailma kõige skeptilisemalt suhtuv inimtüüp, millesse kuulub 9,7% vastajatest.

Viiendasse inimtüüpi kuuluvad inimesed on kõige liberaalsemad. Nad leiavad, et lubatavad võiksid olla paljud teod: abielueelsed seksuaalsuhted, truudusetus, abielulahutus, eutanaasia, samasooliste abielu, nende abielu- ja adopteerimisõigus. Kuid samas näiteks abielurikkumise osas on nad karmimal arvamusel. Nad peavad lubatavaks suitsetamist ning alkoholi liigtarbimist. Nende seas on enim neid, kes peavad lubatavaks inimeste kloonimist.

Mis puudutab seisukohti, mis on seotud teispoolsusega, hinge olemasoluga, nn üleloomulike jõududega (saatus, elujõud jms), siis on selle tüübi inimesed suuremas osas kõige skeptilisemad. Viiendasse inimtüüpi kuulujate seas on kõige rohkem neid, kes suhtuvad budismi sõbralikult (52%), teiste tüüpidega võrreldes on silmapaistvalt palju neid, kellel on samasugune suhe islamisse (23%). Maausku suhtumine jääb aga keskmiseks ja sama kehtib ka ristiusu kohta.

5.5.2. Viienda inimtüübi sotsiaal-demograafiline koosseis

Viiendasse inimtüüpi kuulub kõige vähem neid, kes on mõne koguduse liige (6%). Gruppi kuulub kõige rohkem neid, kes peavad end veendunud ateistiks või ateismi poole kalduvaks (33%). Samas on küllaltki huvitav seik, et nende seas on üsna palju inimesi, kes on saanud kodunt veidi usulisi teadmisi. Ristitute osakaal on selles tüübis kõige väiksem, kuid ei erine oluliselt kolmanda ja neljanda tüübi omadest.

Ka leeriskäinute arv on väike (8%) ning Piibli mitteluigejate arv on suurim (83%). Selle grupi liikmed ei külasta kirikut (75%) ning ei osale jumalateenistustel (71%). Jumalateenistustel mitteosalemise protsent on selles grupis kõrgeim.

Meeste ja naiste vahetõlg selles tüübis ei erine keskmisest. Tegu on valdavalt eestlastega (75%). Mitte üheski teises tüübis ei ole sedavõrd palju inimesi, kes pole kunagi olnud abielus (48%). Kiriklikult ei ole keegi laulatatud, paarisuhetest eelistatakse partnerlussuhteid ametlikule abielule. Sissetulek ühe inimese

kohta on keskmine. Tegu on valdavalt noorte inimestega, kuni 30-aastaste osakaal on 53%. Keskmisest sagedamini elatakse Põhja-Eestis, kõige harvem aga Kirde- ja Kesk-Eestis.

Viiendas inimtüübis on silmapaistvalt palju haritud inimesi (kõrgharidus on 33% vastajatest). Üheski teises grupis ei ole sedavõrd palju õppureid (26%).

		Usku ja moraali puudutavate hinnangute koostõju analüüsimisest tulenevad inimtüübid.				
		I	II	III	IV	V
K3D	Eutanaasia*	3,26	3,58	4,72	4,15	4,81
K3G	Abielueelsed seksuaalsuhted *	3,18	4,47	5,02	5,36	5,39
K3C	Abielulahutus*	3,13	4,44	4,9	5,29	5,11
K3J	Suitsetamine*	2	4	4,24	2,94	5,18
K3H	Truudusetus vabaabielus*	1,81	3,82	1,65	3,29	2,72
K23S	Mul on talisman või muu tähenduslik ese, mis mind kaitseb	1,69	1,75	1,75	1,71	1,79
K3F	Abielurikkumine*	1,66	3,54	1,63	2,97	2,81
K23I	Usun, et on olemas paradiis (taevas)	1,66	1,61	1,86	1,74	1,77
K23J	Usun, et on olemas põrgu	1,66	1,64	1,86	1,73	1,77
K23O	Ma ei pea ennast usklikuks, kuid mul on suur huvi erinevate religioonide, meditatsiooni, vaimsete otsingute ja spirituaalsete tegevuste vastu	1,65	1,73	1,65	1,53	1,6
K23Q	Ma ei poolda ühtegi religiooni ega kirikut, mul on oma usk	1,6	1,61	1,66	1,45	1,58
K23E	On olemas isikuline Jumal	1,55	1,55	1,83	1,6	1,77
K23T	Inimese tegudel on mõju tema surmajärgsele saatusele	1,54	1,52	1,76	1,57	1,75
K23H	Palve abil on võimalik haigustest tervendatud saada	1,53	1,63	1,76	1,59	1,71
K23K	On tõenäoline, et inimese hing sünnib peale surma siia maailma uuesti kellegi teiseks (reinkarnatsioon)	1,53	1,69	1,57	1,45	1,46
K23R	Jumal ja maailm on üks, ei ole midagi väljaspool Jumalat, ka inimesed ja loodus on osa Jumalast	1,53	1,57	1,74	1,54	1,81
K23D	Inimesel on olemas hing või vaim, mis võib eksisteerida eraldi tema füüsilisest kehast	1,45	1,48	1,58	1,47	1,61
K23F	Teatud maagiliste toimingute või rituaalidega on võimalik mõjutada sündmuste käiku ja teisi inimesi	1,44	1,62	1,7	1,45	1,63
K23U	Inimese elusaatus on üldiselt ette määratud ning tal endal on sellele vähe mõju	1,44	1,56	1,73	1,53	1,59

		Usku ja moraali puudutavate hinnangute koosmõju analüüsimisest tulenevad inimtüübid,				
		I	II	III	IV	V
K3B	Homoseksualism*	1,43	1,59	1,86	4,13	4,01
K3I	Ebaseadusliku kauba müük ja vahendamine*	1,41	2,47	1,74	2,12	2,17
K3E	Inimese kloonimine*	1,4	1,88	1,69	1,79	2,35
K3N	Samasooliste adopteerimisõigus*	1,39	1,43	1,31	2,9	3,95
K23B	Inimhinge eksistents jätkub ka pärast surma	1,38	1,41	1,53	1,4	1,49
K23P	Esivanemate hinged võivad meid külastada ja meid kaitsta	1,36	1,53	1,57	1,23	1,47
K3K	Alkoholi liigtarbimine*	1,34	3,02	1,77	1,5	3,52
K3M	Samasooliste abielu*	1,34	1,43	1,42	3,49	4,38
K23C	Inimese iseloomu ja saatust mõjutab tähtede ja planeetide seis tema sünnihetkel	1,31	1,43	1,45	1,35	1,5
K23X	On olemas inglid, kes aitavad ja kaitsevad meid	1,29	1,38	1,57	1,33	1,59
K23G	On olemas mingi kõrgem vägi, elujõud või energia, mis mõjutab inimesi ja kõike maailmas toimuvat	1,24	1,31	1,44	1,28	1,49
K23L	Taimedel on hing	1,24	1,54	1,41	1,27	1,45
K23V	Teatud märgid ja ended võivad elu pöördelisi sündmusi ette ennustada	1,23	1,32	1,37	1,22	1,4
K3L	Hasartmängud (raha peale mängimine)*	1,2	2,39	1,88	1,69	3,8
K3A	Altkäemaksu võtmine*	1,19	2,02	1,34	1,97	1,62
K23M	Mõnedel sensitiivsetel inimestel on võime haigeid tervendada	1,14	1,26	1,26	1,13	1,2
K23N	Mõnedel inimestel on võime tulevasi sündmusi ette näha	1,11	1,18	1,27	1,13	1,2
K23I	Loomadel on hing või vaim	1,1	1,38	1,2	1,05	1,22
K23A	Kõik hea ja halb, mida inimene teeb, tuleb talle elu jooksul tagasi	1,05	1,12	1,1	1,1	1,22

Tabel 3

Usku ja moraali puudutavate hinnangute koosmõju analüüsimisest tulenevad inimtüübid.⁴⁷ Keskmiste võrdlus viie inimtüübi lõikes; sorteeritud kahanevalt tüübi I järgi. Tabelis on tärniga märgitud küsimused, mille skaala on 1–4. Ilma tärnita küsimuste skaala on 1–6.

⁴⁷ EEU 2010, küsimus K3: „[...] kui võrd Teie arvates võiks need tegevused olla lubatavad või mittelubatavad. [...]“; skaala 1–6, kusjuures 6 tähendab, et antud tegevus võiks kindlasti olla lubatud, ja 1 tähendab, et tegevust ei tohiks kindlasti lubada, ja EEU 2010, küsimus K23: „Palun öelge iga järgneva väite kohta, kui võrd Te sellega nõustute.“; skaala 1–4, kusjuures 4 tähendab „üldse ei ole nõus“, ja 1 tähendab „täiesti nõus“.

6. Kokkuvõte

Trendiuringud (EVS) küsimuses, kui tähtis on inimese elus religioon, näitasid väga selgelt, et religioon on inimestele muutunud viimase paarikümne aasta vältel tähtsamaks. See on puudutanud eelkõige kõrgema haridusega inimesi, mitte-eestlasi, linnaelanikke ja naisi. Noorte ja noorima põlvkonna puhul saab kõnelda pigem teatud langustendentsist.

Tüpoloogiline analüüs EUU 2010 ja UV 2010 põhjal näitas, et Eestis on kahte tüüpi inimesi, kelle jaoks on usk nende elus tähtis. Nende muud väärtused ning sotsiaal-demograafiline taust on väga erinev. Ülejäänud kolme tüübi puhul ei olnud usk nende elus tähtis, kuid teatud seotus usuga ja selle rituaalidega oli ühel või teisel grupil tugevam või nõrgem. Tüpoloogiline lähenemine selgitas päris ilmekalt, kuidas inimeste usuline taust ning praktika määratlevad/ei määratle nende hinnangut religiooni tähtsusesse oma elus.

Artikli oluliseks küsimuseks oli leida näitajaid, mille abil saaks määratleda, keda võiks pidada Eesti ühiskonnas usklikuks. Analüüsi käigus selgus, et inimeste jaoks eksisteerib mitmeid määratlusi iseene suhetes usuga. Koguduseliikmeks olemine ei pruugi alati tähendada, et inimene on usklik või et ta kannab endas koguduse usuelu põhimõtteid. Väga suurel hulgal inimestel eksisteerib konfessioonide väline oma usk. Oma usu kandjaid leidub väga paljudes gruppides alates koguduseliikmetega ja lõpetades veendunud ateistidega. EUU 2010 ja UV 2010 tulemuste analüüs näitas, et oma usu kandjad on eetilistes küsimustes võrreldes usklikuga liberaalsemad, nende lubatavuse piir on kõrgem. Võrreldes inimesi, kellel on oma usk või nad leiavad, et neil on pigem oma usk, ja neid, kellel oma usku ei ole, selgus enamikul juhtudel, et personaalse usu kandjad eristuvad teistest inimestest vaid mõnevõrra liberaalsema suhtumise poolest igapäevaelu moraalsetesse põhimõtetesse. Erinevused seisukohtades, mis puudutavad teispoosusega seotud küsimusi, on praktiliselt olematud. Tunnuseks, mis determineerib kõige selgemalt inimeste hoiakuid usulistes küsimustes, kujuneb see, kui võrd tähtsaks peab inimene oma elus usku.

Tüpoloogiline analüüs, mis tehti selleks, et välja selgitada inimgrupe selle alusel, kuidas nad suhtuvad moraali postulaatidesse ning küsimustesse, mis on seotud usuga ning teispoosusega, näitas, et põhilisteks tunnusteks, mis ühtesid tüüpe teistest eristasid, olid moraaliga seotud küsimused. Neid suhtumisi sai interpreteerida konservatiivsuse-liberaalsuse skaalal. Teiseks tunnusegrupiks, kujunes uskumine/mitteuskumine teispoosusesse. Nende kahe tunnusegrupi hinnangute baasil kujunesid ka tüübid. Seda, miks kujunes üks või teine tüüp, näitasid ilmekalt nii inimeste aktuaalne elupraktika kui ka kirikueluga seotud varasema praktika intensiivsus. Need omakorda aga määratlesid inimeste tolerantsuse määra suhtumises teistesse religioonidesse ja vaimsetesse praktikatesse.

Üksiktunnuste vaheliste seoste analüüsimisel ei avaldu kompleksed seosed sedavõrd selgelt nagu klasteranalüüsis. Tüpoloogiline analüüs võimaldab märksa

konkreetsemalt ja ühtaegu komplekssemalt näha seoseid paljude tunnuste vahel ning aimata, kuidas inimeste suhtumised usu erinevatesse tahkudesse on kujunenud. Tüpoloogiline lähenemine näitas päris selgelt, kuidas inimeste hoiakud moraali ja eetika küsimustes on väga selgelt määratletud inimeste sotsiaalse praktikaga: usuliste teadmiste saamine perekonnast, kas ollakse ristitud, millisesse kirikusse kuulatakse, kuivõrd ennast peetakse usklikuks või kuivõrd suurel määral arvatakse neil olevat nn oma usk, kuidas suhtutakse teistesse konfessioonidesse jms.

Paraku ei võimalda uuritav materjal alati anda paljudele mõistetele sisu. Me ei tea ja ka uuritav materjal ei võimalda selgelt öelda, kuidas inimesed mõtestasid selliseid mõisteid nagu „usk”, „religioon”, „oma usk” jms. Nendele mõistetele konkreetsema sisu andmine annab võimaluse täpsemateks interpreteeringuteks ja mõistmisteks. See võiks olla järgnevate aastate religioonisotsioloogiliste uuringute üheks väljakutseks.